

Энг афзал касблар

16:42 / 21.04.2017 10946

Энг афзал касблар

Кишининг ризқ топадиган касбу ҳунари, иши ва хизматининг тури қанақалигидан қатъи назар, ҳалол бўлиши, юритаётган касби коридида ҳалоллик ва инсофни ўзига шиор қилиб олиши муҳим саналади. Касблар кўп, аммо улар афзаллиги, баракаси мўллиги ва ҳалоллик даражасининг нисбати нуқтаи назаридан бир-биридан фарқ қилиши мумкин. Шу жиҳатлардан касбларнинг афзали қайси, деган саволга уламолар турлича жавоб беришган. Имом Мовардий айтади: «Касбларнинг асл устунлари зироат, тижорат ва саноатдир». Мовардийга кўра, касби корларнинг асос илдизлари уч нарсага бориб тақалади: зироат, тижорат ва саноат. Зироат деган асосга деҳқончилик, боғдорчилик, чорвачилик ва ҳоказолар киради. Савдо-сотиқ, бозоргонлик, тадбиркорлик ва ҳоказоларнинг асоси тижоратдир. Саноатга эса, ишлаб чиқаришнинг барча турлари киради. Шунингдек, нарса ясаб сотадиган ҳунармандлар, кулоллар ҳам саноатчилар тоифасига мансубдирлар. Масалан чинни ва сопол идишлар ясовчилар, темирдан панжара ва дарвоза ясайдиганлар, чилангарлар, кийим тикиб ёки тўқиб сотадиганлар ҳаммаси саноатчилардир. Хуллас, ишлаб чиқаришга тааллуқли бўлган ҳамма ишлар саноат туркумига киради.

Шундай қилиб, касбларнинг асоси уч нарсага бориб тақалар экан: зироат, тижорат ва саноат. Ушбу касб-ҳунарларнинг энг афзали ва покизароғи қайси бири, деган саволга ҳам ҳар хил жавоблар бериб келинган. Ҳанафий мазҳабига кўра, аввал тижорат, кейин зироат, ундан кейин эса саноат туради. Набий (алайҳиссалом) тижоратга қизиқтириб:

رَبِّ الْجَارِ الْكَلْبِ الْغَمُّ قَوْلُ الرَّجُلِ رَجَاتِ الْجَارِ

«Ростгўй ва омонатдор тожирнинг даражаси (қиёматда) «киромун бараро» (вахийни ёзувчи олижаноб, ҳурматланган, мукаррам қилинган, солиҳ фаришталар) билан тенг бўлади», дея марҳамат қилганлар ("Мажмаъул анхур фий шарҳи мултақол абхур"). Яна бир ҳадисларида: «Албатта, Аллоҳ ростгўй тожирни яхши кўради», дейилган.

Ундан кейинги ўринда деҳқончилик ва зироат туради. Аввал айтилганидек, бу иш билан биринчи бўлиб шуғулланган инсон Одам (алайҳиссалом) бўладилар. Пайғамбаримиз (алайҳиссалом):

هَبْرَجَاتِي عِرَازِلَا

«Зироаткор (деҳқон) ўз Роббиси билан тижорат қилувчи инсондир », деганлар. Чунки ерга уруғ қадаб, ҳосил олувчи киши фақат Аллоҳнинг қудрати ва берган имкони билангина ҳосилга эга бўлади. Бу соф таваккулдан иборат бир иш. Айниқса, қадим замонларда шундай бўлган. Ҳосилга замин бўлувчи, ўзида тутиб, ўстирувчи ер ҳам Аллоҳники, уни ёмғир билан суғорувчи ҳам Аллоҳ. Ер билан сувга шундай хусусиятларни берган ҳам Унинг Ўзи. Шу боис ҳам зироатчи Аллоҳ билан тижорат қилади, дейилади ҳадисда, валлоҳу аълам. Мазкур ҳадисни далил қилиб баъзи уламолар зироатни ҳам тижорат қаторига киритганлар. Зеро, ҳадисда зироат тижорат деб аталган . Ундан ташқари, зироатчи ҳам худди тижоратчи каби ўз иши орқали фойда қозонишни қасд қилади.

Яна бир муборак ҳадисда:

ضُرَالَا اِيَابَخ تَحْت قَزْرَلَا اَوْبَلَطَا

«Ризқни ер остидан излангиз», деб буюрилган.

Кейинги ўринда саноат туради. Саноат бу – ишлаб чиқаришнинг барча турини қамраб олиши ва уста-ҳунармандлар ҳам тикувчию тўқувчилар ҳам касаначиларнинг иши ҳам «саноат» бобига кириши айтилди. Набий (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) саноат ва ҳунармандликка тарғиб қилиб:

رَقْفَلَا نَم نَامَا ةَفِرَحَلَا

«Хунар қашшоқликдан нажотдир», дея марҳамат қилганлар.

Уламолар орасида афзалият ва баракаси мўллиги жиҳатидан зироатни тижоратдан олдинга қўядиганлари ҳам бор. Зеро, зироатнинг фойдаси умумий бўлиб, нафи ғоят кўпчиликка етади. Чунончи, бир ҳадиси шарифда бундай дейилади:

**اَلَا نَاسِنَا وَا رِيَطُ هُنْم لِكُنَايَفَا اَغْرَزَا غِرَزِي وَا اَسْرَعَا سِرْعِي مِلْسُم نَم اَم
ةَقَدَصْر هَب هَل نَاك**

«Мусулмон киши экин экса ёки дарахт ўтқазса-ю, ундан бирор инсон, жонивор ёки қуш еса ҳам, ўша одамга (экан одамга) савоб ёзилади»

(Имом Бухорий, Имом Муслим ривояти).

مَلَسَ وَهِيَ لَعْلَةٌ لَلصَّبِّ لَنَا { عَنْهُ لَلْأَيُّضِ رَعْفَارٍ نَبَّ عَافِرٌ نَعَسَ
رُؤُوبٌ مَغِيْبٌ لُكُو ، وَدِيْبٌ لُجْرٌ لَمَعٌ : لَأَقُ ؟ بَيْطَأُ بَسْ كَلَّ أَيْ : لَأَيْسُ
مُكَاخَلُ أَوْ حَخَّصٌ وَرَأَبٌ لَأَوْرُ

Рифоъа ибн Рофеъдан (розияллоху анху) ривоят қилинади: «Пайғамбаримиздан (соллаллоху алайҳи ва саллам) «Қайси касб энг ҳалол?» деб сўралди». У киши (жавоб бериб) дедилар: «Кишининг ўз қўли (меҳнати) билан ишлаши ҳамда мабрур савдо (касбларнинг энг яхшиси ва ҳалолдир)» (*Баззор ривояти, Ҳоким ушбу ҳадисни саҳиҳ санаган*). Ушбу ҳадисда энг ҳалол ва энг ёқимли касб инсоннинг ўз меҳнати билан топган ризқи ҳамда мабрур савдо экани айтилди. Мабрур савдо деб ёлғон қасамдан, умуман молни ўтказиш учун қилинадиган қасамхўрликдан, турли хил алдам-қалдам, ҳийлалардан холи бўлган холис савдога айтилади. Ушбу ҳадисда мабрур савдо ҳамда қўл меҳнати билан топиладиган ризқ касбларнинг афзали экани очиқ баён қилинмоқда. «Қўл меҳнати» деганда кўпроқ саноат, ҳунармандлик ва касаначилик каби ишлар тушунилади. «Умдатул қорий» китоби муаллифи аллома Бадриддин Айний айтишича, кўп ҳадисларда қўл меҳнати билан амалга ошириладиган касб касбларнинг афзали экани таъкидланар экан.

Юқоридагилардан шуни хулоса қилиш мумкинки, касбларнинг асллари тижорат, зироат ва саноатдир. Кўплаб касблар мана шу зикр қилинган уч хил умумий касб остига дохил бўлади. Мазкур касбларнинг қай бири афзал экани борасида уламолар ўртасида турлича фикр ва қарашлар бор. Баъзилар тижоратни афзал касб десалар, бошқалар зироат афзал дейишади. Яна бир тоифа эса қўл меҳнати билан қилинадиган касб, яъни ҳунармандлик ва саноатни афзал санайдилар. Баъзи ҳадисларда савдо билан қўл меҳнати касбларнинг энг яхшиси экани айтилади.

Зикр қилинган ушбу баҳслардан қайсидир бир касб яхши-ю, қолгани ёмон деган маъно тушунилмаслиги керак, асло. Мазкур ҳадислар ва уламолар сўзлари фақатгина фазилат жиҳатидан касбларнинг қайси бири устунроқ эканини баён қилади, холос. Йўқса, жумҳур уламолар, наздида ҳалол касбларнинг барчаси ҳам мубоҳликда тенгдир. Ким қайси касбнинг уддасидан чиқса, ана ўша билан шуғулланиши мақсадга мувофиқдир.

Раҳматуллоҳ САЙФУДДИНОВ

**Юнусобод тумани бош имом-хатиби,
Тошкент Ислон Институти ўқитувчиси,
«Мирза Юсуф» жоме масжиди имом-хатиби**